

TÝDENÍK AKTUALITA

České filmové zpravodajství na začátku druhé světové války

Pavel Zeman

V srpnu 1937 vyšlo první číslo Československého zvukového filmového týdeníku Aktualita, jehož redakce si předsevzala nabídnout tehdejší českým divákům kvalitní domácí filmové zpravodajství schopné konkurovat zahraničním filmovým týdeníkům.¹⁾ V pozadí jeho vzniku stála současně myšlenka využít tento týdeník jako neoficiální propagační orgán předválečného čs. ministerstva zahraničí, které se také podílelo na jaře 1937 na založení komanditní společnosti Aktualita zřízené k výrobě stejnojmenného filmového týdeníku.²⁾ Od svých předchůdců³⁾ se ovšem Aktualita nelišila pouze tím, že byla využívána doma a v cizině⁴⁾ k propagaci oficiální československé zahraniční a vnitřní politiky, ale k jejím základním rysům patřila i promyšlenější skladba a kvalitnější obsah přinášených informací. Díky tomu měla ve své době podobu moderně redigovaného týdeníku, který se již během prvního roku své existence dokázal prosadit na českém filmovém trhu⁵⁾ jako výrazné publicistické periodikum plnící svou zábavnou funkci, zprostředkávající informace ze zahraničí a programově sledující také domácí události a realie. Toto postavení si Aktualita udržela i ve změnách politických poměrů druhé republiky, jejíž vedoucí politická reprezentace také pohlížela na Aktualitu jako na vhodný nástroj státněpolitické propagandy. Výstižně se k tomu vyjádřil i tehdejší ministerský předseda Rudolf Beran: „Jsou to zejména filmové týdeníky, které mohou svým rychlým

- 1) Ze zahraničních filmových týdeníků se v předválečné ČSR pravidelně promítaly německý týdeník Ufa a americké PDC, Foxův zvukový týdeník a Zvukový týdeník Paramountu.
- 2) Ke vzniku Aktuality a jejímu napojení na předmnichovské čs. ministerstvo zahraničních věcí viz Pavel Zeman, *Třetí říše, sudetskí Němci a Rakousko v Československém zvukovém týdeníku Aktualita 1937 – 1938*, v tisku.
- 3) Aktualita navazovala na Československý filmový týdeník promítaný v letech 1930 – 1937 v němé verzi. Podle A. Navrátila byl tento týdeník kvůli nedostatku peněz a malému zájmu diváků nakonec promítán jeho spolujednatel Karlem Pečeným pouze ve dvou kopiích ve dvou pražských kinech. Viz Antonín Navrátil, *Cesty k pravdě či lži. 70 let čs. dokumentárního filmu*. Praha 1968, s. 75 – 76.
- 4) Aktualita si pravidelně vyměňovala filmové materiály s filmovými společnostmi ve Spojených státech, Francii, Anglii, Rakousku, Maďarsku, Švédsku, Polsku, Rumunsku, Španělsku, Sovětském svazu, Itálii a Německu.
- 5) V srpnu 1937 začala Aktualita vycházet ve dvou kopiích v české a německé verzi, kterou nahradila v srpnu 1938 od čísla 36 (ročník XIV.) druhá česká verze s označením B. V listopadu 1938 se Aktualita promítala již ve 25 kopiích.

a pravidelným zpravodajstvím soustavně pracovat ruku v ruce s úřady, tlumočit veřejnosti názorné doklady o budování státu, propagovat akce celostátního významu a dávat i veřejným činitelům příležitost vcházet ve styk s občanstvem. Jest proto ovšem nutným předpokladem, aby autoři byli lidé prodchnutí duchem národní myšlenky a křesťanské tradice.⁶⁾ Na začátku roku 1939, kdy tato slova pronášel, ovšem nemohl ještě tušit, stejně jako samotná redakce Aktuality vedená Janem Kučerou⁷⁾, jaká budoucnost čeká Aktualitu po nacistické okupaci českých zemí 15. března 1939 a následném vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava.

Pro-nacistické okupační úřady představovala Aktualita jakožto domácí filmový týdeník s pravidelnou periodicitou,⁸⁾ pevným místem na českém filmovém trhu a oblibou u českých filmových diváků vítanou příležitostí, jak usměrňovat české obyvatelstvo Protektorátu prostřednictvím jeho vlastního zpravodajství. Pravděpodobně z tohoto důvodu nebyla akciová společnost Aktualita⁹⁾ jako výrobní filmová společnost převedena, na rozdíl od jiných českých filmových společností, do německých rukou. Podle poválečného svědectví Jindřicha Elbla¹⁰⁾ se navíc snažil majitel Aktuality Karel Pečený zabránit tomuto převodu přesunem akciových podílů uvnitř společnosti. Mezi ním a dalšími akcionáři Aktuality, k nimž patřili Miloš Havel a nakladatelství Melantrich a Orbis, měla být sjednána na začátku druhé světové války ústní dohoda o tom, že Karel Pečený převzme majoritní podíly obou nakladatelství bez náhrady, povede společnost tak dlouho, jak to bude možné, a po válce tyto podíly vrátí původním majoritním podílníkům. Tento krok, s nímž nesouhlasil pověřenec pro filmové záležitosti Úřadu říšského protektora (dále ÚŘP) Hermann von Glesgen,¹¹⁾ ovšem nemohl nic změnit na tom, že se Aktualita stala součástí legálního protektorátního zpravodajství, formovaného podle potřeb, zájmů a cílů nacistické politiky v Protektorátu.

Proměnu obsahové skladby Aktuality (nyní již Českého zvukového týdeníku Aktualita) po 15. březnu 1939 symbolicky ohlašovalo hned její první protektorátní vydání ze 17. března 1939. Nabídlo návštěvníkům kin mj. reportáže z obsazování Čech a Moravy německou armádou (č. 12 B, r. XV.) a příjezdu prvních německých vojáků do Prahy (č. 12 A, r. XV.). V dalších dnech dominovaly všem vydáním Aktuality až do 7. dubna 1939 (č. 13 A a B, 14 A a B, 15 A a B – r. XV.) reportáže zachycující nacistické

6) Státně propagační význam filmového týdeníku. „Večer“ 25. 6. 1. 1938, č. 5, s. 4.

7) Jan Kučera redigoval již Československý filmový týdeník (1930 – 1937) a před ním na konci dvacátých let i jeho předchůdce Elektajournal.

8) V průběhu roku 1939 se obě vydání Aktuality, vycházející pravidelně každý týden, promítala každé v deseti kopiích po dobu asi osmnácti týdnů. Viz *Betrifft: „Aktualita“ Kommanditgesellschaft Karl Peceny & Co. Prag. Vorsprache am 20. Oktober 1939*. Národní filmový archiv (dále NFA), fond Aktualita, inv. č. 2, 1944. Podle J. Havelky byla aktualizace týdeníků změněna v dubnu 1940 z 28 na 16 týdnů. Viz Jiří Haavelka, *Filmové hospodářství 1939 – 1945*. Praha 1946, s. 12.

9) Z komanditní společnosti (společnost v níž alespoň jeden společník ručí celým jměním a ostatní jen svými vklady) ve společnost akciovou se Aktualita proměnila 5. 1. 1939. Viz „Úřední list Republiky Česko-Slovenské“ 5. 1. 1939, č. 5, s. 45.

10) Jindřich Elbl, *Paináci let filmové politiky 1933 – 1945. Jak byl znárodněn československý film*. „Film a doba“ 11, 1965, č. 7, s. 343.

11) Viz *Betrifft: „Aktualita“ Kommanditgesellschaft Karl Peceny & Co. Prag. Vorsprache am 20. Oktober 1939*. NFA, fond Aktualita, inv. č. 2, 1944.

přebírání moci v Protektorátu¹²⁾ a od 21. dubna do 5. května 1939 (č. 17 A a B, č. 18 A a B, č. 19 A a B – r. XV.) věnovala Aktualita pozornost Hitlerovým 50. narozeninám a jeho projevu v říšském sněmu. Po tomto úvodním jarním ataku na české filmové diváky, doprovázeném v dubnu 1939 cenzurním zákazem řady starších filmových šotů Aktuality,¹³⁾ se stalo politické zpravodajství z Říše a Protektorátu trvalou součástí programů Aktuality až do května 1945. Podle Antonína Navrátila¹⁴⁾ byla příčinou tohoto stavu skutečnost, že zatímco redakce Aktuality měla právo natáčet a redakčně zpracovávat pouze tzv. nepolitické události z Čech a Moravy, o volbě, natáčení a redakci českých i říšských politických snímků rozhodoval zmocněnec ÚŘP. Politické zatížení Aktuality se ovšem v předválečných měsících roku 1939 neprohlubovalo pouze uváděním domácích politických šotů¹⁵⁾ a filmového zpravodajství z Třetí říše, které Aktualitě dodávala na podzim 1938 a v průběhu roku 1939 německá filmová společnost Tobis Cinema Film vydávající filmový týdeník Tobis-Tonwoche.¹⁶⁾ Přispívalo k němu i častější zařazování filmových zpráv z fašistické Itálie a filmových reportáží o japonských vojenských úspěších v Číně a vítězství frankistů ve španělské občanské válce.¹⁷⁾ Vedle těchto zpráv bylo nedílnou součástí Aktuality, stejně jako i dalších filmových týdeníků promítaných v roce 1939 v protektorátních kinech,¹⁸⁾ také tzv. nepolitické zpravodajství, které vnášelo do kin oddech, poučení a zábavu a tvořilo nemalou část programové náplně týdeníku. Volné prolínání zábavy a informací bylo ostatně hlavním znakem filmových týdeníků od jejich počátků a tento rys provázel filmovětýdeníkové zpravodajství s různou intenzitou po celou dobu jeho existence. Dominantní postavení mezi reportážemi z různých oblastí společenského, kulturního a sportovního života si pak především v meziválečném období udržovaly americké filmové aktuality. Tak tomu bylo i při výběru zahraničních příspěvků pro programy Aktuality až do začátku druhé světové války. Současně s nimi Aktualita do svých programů zařazovala také zprávy domácí,

12) 24. 3. 1939 uvedla Aktualita v č. 13 A i B reportáž z vojenské přehlídky na Václavském náměstí, 31. 3. v č. 14 A i B z uctění památky Neznámého vojína na Staroměstském náměstí generálem Blaskowitzem a 7. 4. v č. 15 A i B z příjezdu říšského protektora Neuratha do Prahy.

13) Filmovou cenzurou českého ministerstva vnitra byly zakázány filmové šoty s prezidentem Benešem, Voskovcem a Werichem, čs. vyslancem v Moskvě Fierlingerem, z války v Číně ad. Blíže viz *Zakázané filmy v dubnu 1939*. „Věstník ministerstva vnitra“ 21, 15. 5. 1939, č. 5, s. 114 – 120.

14) A. Navrátil, c. d., s. 119.

15) K prvním patřily projevy předsedy výboru Národního souručenství Adolfa Hrubého (č. 14 A, r. XV., 31. 3.), výzvy ke vstupu do Národního souručenství (č. 17 A a B, r. XV., 21. 4.) a reportáž z prvního zasedání této organizace s projevem protektorátního presidenta JUDr. Emila Háchy (č. 18 A a B, r. XV., 28. 4.).

16) Viz úřední korespondence Aktuality a Tobis Cinema Filmu uložená v NFA, fond Aktualita, inv. č. 2, 1944.

17) Viz Český zvukový týdeník Aktualita, 1939, ročník XV.: č. 13 A a B (24. 3.), č. 14 A (31. 3.), č. 17 A a B (21. 4.), č. 19 A a B (5. 5.), č. 20 B (12. 5.), č. 21 A a B (19. 5.), č. 22 A a B (26. 5.), č. 23 A a B (2. 6.), č. 25 A a B (16. 6.), č. 29 A (14. 7.), č. 31 A (28. 7.), č. 33 B (11. 8.).

18) V roce 1939 byly v Čechách a na Moravě distribuovány kromě dvou českých vydání Aktuality také slovenský filmový týdeník *Nástup*, německý týdeník *Ufa* v české a německé verzi i americké týdeníky *Foxův zvukový týdeník* ve verzi české a *Zvukový týdeník Paramountu* ve verzi české i německé. Americké týdeníky se přestaly promítat v roce 1940 a až do konce druhé světové války se v Protektorátu promítaly obě české verze Aktuality a česká a německá verze *Ufy*.

Aktualita

Vstupte do ¹⁹³⁹
Národního souručenství!

NĚMECKO

Narozeniny Vůdce a říšského kancléře Adolfa Hitlera

Mohutné oslavy v Berlíně
347 = Vojeuská přehlídka na Strahovském stadionu

ALBÁNIE

Italové v Albanii

Z pěti přístavů vstoupilo italské vojsko do nitra Albanie

FRANCIE

Snímání s kříže

Chrámová hra v pařížském kostele Notre-Dame du Liban

SPOJENÉ STÁTY

Ničivý požár floridských lesů

SPOJENÉ STÁTY

Závod motorových člunů

ČECHY

Po stopách Antonína Slavička

Vzpomínka na jednoho z našich největších mistrů krajinářů.
Snímky z Kameniček a Německé Rybné, kde Slaviček našel své nejkrásnější motivy

KALIFORNIE

Rohovnický zápas pod vodou

AMERIKA

Rodeo a akrobacie aut

Programový leták Českého zvukového týdeníku Aktualita
č. 17 B, r. XV. (21. dubna 1939)

po 15. březnu 1939 ovšem v menší míře než tomu bylo před tím. V průběhu roku 1939 mezi nimi zaujímaly zvláštní postavení šoty zachycující významné národní slavnosti a připomínající slavné postavy českých dějin, kultury a umění: např. převoz ostatků Karla Hynka Máchy z Národního divadla na Vyšehrad 6. a 7. května 1939 (č. 20 A, r. XV., 12. 5.), vzpomínka na zesnulého operního pěvce Otakara Mařáka (č. 28 B, r. XV., 7. 7.) a malíře Alfonse Muchu (č. 30 A, r. XV., 21. 7.), pouť ke svatému Vavřínečku u Domažlic 13. srpna 1939 (č. 34 A a B, r. XV., 18. 8.), pouť na Hostýn 20. srpna 1939 (č. 35 B, r. XV., 25. 8.) a svatováclavské výročí 28. září 1939 (č. 40 A a B, r. XV., 6. 10.). Tím se redakce Aktuality zapojila do národně obranných aktivit české společnosti, která hledala východisko z tíživé reality německé okupace v kulturních hodnotách české minulosti a v návratech ke kořenům české existence. Současně však promlouvala k českým filmovým divákům prostřednictvím uvedených šotů i oficiální česká protektorátní ideologie odvolávající se v duchu svého úsilí o zachování české autonomie v rámci Třetí říše na stejnou národní symboliku. Výstižně komentoval v této souvislosti práci redakce Aktuality již v květnu 1939 Český filmový zpravodaj: „Také jediný český filmový týdeník Aktualita se snaží v nových poměrech přispívat svým dílem samostatnému kulturnímu vývoji českého národa a připomíná veřejnosti pravidelně kulturní hodnoty české minulosti a přítomnosti. Oživuje tu někdy vzpomínky na díla předních českých výtvarníků, jindy sblížuje diváky a představitele českého písemnictví a jindy zase dává zaznívat ve vzorné interpretaci melodiím české hudby. Tyto kulturní vločky, které Aktualita pravidelně přináší, získaly již tomuto domácímu filmovému týdeníku velkou oblibu u širokého obecnstva.“¹⁹⁾

Na rozdíl od reportáží věnovaných projevům české národní sounáležitosti se nesetkávalo u českých návštěvníků kin v roce 1939 s pochopením filmové zpravodajství Aktuality z Třetí říše. Stejně reagovali čeští diváci na obdobné zpravodajství týdeníků Ufy, Foxova zvukového týdeníku a Zvukového týdeníku Paramountu. Nejen v Praze, ale i v dalších místech Protektorátu²⁰⁾ docházelo k rušení při promítání týdeníků²¹⁾ obsahujících úryvky Hitlerových projevů a záběry s německými vojáky. Tento specifický způsob protestu proti stávajícím poměrům, projevovaný kašláním, šoupáním nohou, hlasitým smrkáním nebo výkřiky do tmy kinosálů nebyl pochopitelně nacistickými okupačními úřady vítán. Již 26. května 1939 konstatoval státní tajemník ÚŘP K. H. Frank ve svém návrhu opatření k zamezení nepokojů v kinech: „Jak se opět ukazuje, využívá část českého obyvatelstva promítání německých filmů jako záminky k protiněmeckým demonstracím.“²²⁾ A požadoval, aby se přikročilo v případě opakování nepokojů během filmových představení k vyklizení dotyčného kina a jeho přechodnému uzavření na osm dní

19) *Národně-kulturní posláni filmového týdeníku*. „Český filmový zpravodaj“ 19, 27. 5. 1939, č. 13, s. 4.

20) K tomu viz např. Protiněmecké projevy českého obyvatelstva při biografických představeních (dále Protiněmecké projevy). Státní ústřední archiv (dále SÚA), fond Předseidnictva ministerské rady (dále PMR), k. 3549 a SÚA, fond Úřadu říšského protektora (dále ÚŘP), k. 276.

21) V této souvislosti není bez zajímavosti, že již 27. 1. 1939 publikoval Filmový kurýř komentář, který kritizoval rušení při promítání týdeníku Aktuality s projevem ministerského předsedy R. Berana v nejmenovaném kině. Viz -I-, *Politika nepatří do kin*. „Filmový kurýř“ 13, 27. 1. 1939, č. 4, s. 1.

22) K. H. Frank státnímu podtajemníkovi Úřadu říšského protektora von Burgsdorfovi 26. 5. 1939. SÚA, ÚŘP, k. 276, I-1a 1574.

a současně k zavedení policejního dozoru v kinech na náklady jejich provozovatelů.²³⁾ Bezprostřední příčinou k tomuto kroku zavládovalo promítání filmového týdeníku Ufy 13. května 1939 v pražském kině Valdek. To muselo být na chvíli přerušeno, neboť záběry s Hitlerem doprovázely výkřiky „hanba“, „prýč“ a naopak filmová reportáž z vojenské přehlídky ve Varšavě vyvolala nadšení v sále.²⁴⁾ Ve stejný den, kdy se K. H. Frank obrátil na státního podtajemníka ÚŘP Curta von Burgsdorffa s úkolem zpracovat tyto návrhy do podoby nařízení pro pražského policejního prezidenta, pak publikoval Filmový kurýř na titulní straně výzvu, aby se v kinech promítaly hned na začátku představení po reklamách diapozitivu s tímto textem: „Žádáme snažně vážené obecenstvo, aby se zdrželo všech projevů a zabezpečilo tak klidný průběh celého představení.“²⁵⁾ Další výzva následovala 23. 6. 1939 a měla podobu následujícího prohlášení českomoravského Ústředního sboru kinematografů: „Všechny návštěvníky biografů snažně a naléhavě žádáme, aby se při představeních zdrželi jakýchkoliv projevů a zabezpečili tak zcela klidný průběh každého představení. V tomto smyslu promítají se již výzvy v biografech, a přesto snad někteří návštěvníci nepochopili, že důvody toho jsou svrchovaně vážné. Každý návštěvník, který by nedbal tohoto upozornění, vydával by se v osobní nebezpečí, ohrozil by existenci českého podnikatele a poškodil by přímo zájmy národa. Doufáme, že toto naše veřejné vysvětlení postačí, aby byl zajištěn klid a pořádek ve všech biografech a tak zůstala nedotčena základna naší kinematografie vůbec.“²⁶⁾ Frankem navržená opatření k zamezení nepokojů při filmových představeních pak byla uplatněna v nezměněné podobě ve výnosu českého protektorátního ministra vnitra z 13. července 1939,²⁷⁾ adresovaném všem okresním a policejním úřadům a zveřejněném v rozhlase i tisku.²⁸⁾ Přesto protiněmecké demonstrace neustávaly, byly doprovázeny svévolnými zásahy majitelů kin a promítačů do obsahu jednotlivých týdeníků,²⁹⁾ a zůstaly součástí protektorátní reality i v dalších letech.³⁰⁾ K zamezení těchto projevů v kinech nepřispělo ani nařízení Zemského svazu kinematografů o pevné struktuře všech filmových představení, která měla být povinně sestavena z filmového týdeníku, krátkého filmu a celovečerního hraného filmu. Toto nařízení z 21. července 1939,³¹⁾ zavádějící do kin povinné hraní filmových týdeníků, bylo součástí dalších změn v české kinematografii v letních měsících

23) Tamtéž.

24) Tamtéž.

25) zs., Nerušený průběh představení. „Filmový kurýř“ 13, 26. 5. 1939, č. 21, s. 1.

26) -us.-, Výzva všem návštěvníkům kin. „Filmový kurýř“ 13, 23. 6. 1939, č. 25, s. 2.

27) Korespondence mezi ÚŘP, předsednictvem ministerské rady a českým protektorátním ministerstvem vnitra v dotyčné cause a uvedený výnos viz složka Protiněmecké projevy. SÚA, PMR, k. 3549 a SÚA, ÚŘP, k. 276, I-1a 1574.

28) Viz Výzva všem návštěvníkům kin. „Filmový kurýř“ 13, 14. 7. 1939, č. 28, s. 1.

29) Viz Protiněmecké projevy. SÚA, PMR, k. 3549 a výzvy publikované např. ve Filmovém kurýři: Nepravujte svévolně filmy! „Filmový kurýř“ 13, 1. 9. 1939, č. 35, s. 1 a Nepravujte svévolně filmy! „Filmový kurýř“ 14, 26. 4. 1940, č. 17, s. 1.

30) K různým případům rušení filmových představení v letech 1939 – 1941 viz např. Protiněmecké projevy. SÚA, PMR, k. 3549.

31) Nařízení z 21. 7. určovalo i pravidla výběru filmů k promítání a zákaz uvést během jednoho představení dva celovečerní filmy. Viz Všem kinům v Čechách a na Moravě. „Filmový kurýř“ 13, 21. 7. 1939, č. 29, s. 1.

roku 1939,³²⁾ a předznamenávalo ještě výraznější zapojení filmového zpravodajství Aktuality do služeb nacistické propagandy, ke kterému došlo již zanedlouho v důsledku začátku druhé světové války.

České obyvatelstvo Protektorátu reagovalo na dramatické mezinárodněpolitické události konce léta 1939 a stále zřetelnější německé přípravy na válku s Polskem se zvýšeným zájmem a do blížícího se válečného konfliktu, který neměl zůstat podle očekávání omezen jen na Německo a Polsko, vkládalo nemalé naděje. Pro německé okupační úřady v Protektorátu bylo ovšem v této době hlavním příkazem dne udržení klidu mezi českým obyvatelstvem a zajištění normálního chodu všech oblastí života Protektorátu. Tomu také odpovídala příslušná opatření podniknutá německými i českými protektorátními orgány. Česká protektorátní vláda uveřejnila své první prohlášení vyzývající české obyvatelstvo ke klidu již 23. srpna 1939 a uvedla je slovy: „Všemu občanstvu! S osudem Německé říše spjat, prožívá náš národ období plné rušných událostí, ve kterém je třeba zachovati naprostou disciplinovanost všech občanů.“³³⁾ Na ně navázala vládní prohlášení z 8. a 9. září 1939 namířená proti československé emigraci a vstupu českých občanů do čs. zahraniční armády,³⁴⁾ oběžník ministerstva vnitra z 12. září 1939 o zákazu poslechu zahraničního rozhlasu na území Protektorátu³⁵⁾ a rozhlasový projev ministra vnitra generála Josefa Ježka z 22. září koncipovaný opět jako výzva k zachování klidu a pořádku. Německé bezpečnostní orgány pak začaly 1. září 1939 s preventivním zatýkáním „politicky nespolehlivých“ osob, mezi nimiž byla řada významných představitelů českého veřejného a kulturního života. Ve stejný den také převzalo kulturněpolitické oddělení ÚŘP filmovu cenzuru od protektorátního ministerstva vnitra³⁶⁾ a začaly platit zvláštní pokyny o vojenské cenzuře, které nařizovaly přijímat pouze zprávy německé tiskové kanceláře DNB (Deutsche Nachrichten Büro) a zakazovaly uveřejňovat informace o německé armádě. Pod vojenskou cenzuru rovněž spadaly zprávy o zpravodajství, špionáži, sabotážích, nepřátelských útocích, veškerý obrazový materiál německé armády a vojenské zpravodajství ze zahraničí.³⁷⁾ Uvedená opatření nakonec doplnilo vydání zvláštního tajného nařízení pro denní tisk Souborný přehled pokynů pro tiskovou přehlídku, které zcela podřídl český protektorátní tisk německému vlivu.³⁸⁾

Vstup Třetí říše do války provázený německými obavami z případných nepokojů v Protektorátu, jejichž vyjádřením byla výše uvedená opatření, se odrazil ve filmovém

32) 17. 8. 1939 došlo k vyloučení neáriků z českého filmu (návštěva kin byla židovským obyvatelům zakázána 24. 8.), 18. 8. byly upraveny premiéry českých filmů s účinností od 6. 1. 1940 a 22. 8. bylo zřízeno Filmové ústředí v Čechách a na Moravě. Viz např. Zdeněk Štábla, *Data a fakta z dějin čs. kinematografie 1896 – 1945*, sv. 4. Praha 1990, s. 175 – 176.

33) Viz „Úřední list. Amtsblatt“ 24. 8. 1939, č. 191, s. 2657.

34) K pozadí prohlášení z 8. a 9. září 1939 viz např. Tomáš Pašák, *Pod ochranou říše*. Rukopis, s. 152 – 154.35) *Poslech zahraničních rozhlasových stanic v Protektorátu Čechy a Morava*. SÚA, PMR, k. 210.

36) Z. Štábla, c. d., s. 178 – 179.

37) Tomáš Pašák, *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939 – 1945*. Praha 1980, s. 55.

38) Blíže viz tamtéž, s. 55 – 61.

zpravodajství Aktuality v září a říjnu 1939 v proměně jeho obsahové skladby a jeho intenzivnějším využitím pro potřeby nacistické protektorátní propagandy. Příčinou bylo zapojení Aktuality do protipolské kampaně protektorátního zpravodajství, zařazení tendenčního válečného filmového zpravodajství Třetí říše do jejích programů a podíl Aktuality na vytváření iluze o nerušeném životě české protektorátní společnosti. I přes výrazné propagandistické zatížení Aktuality v průběhu německo-polské války, nabízely její programy v září a říjnu 1939 českým filmovým divákům i nadále nepolitické zpravodajství a přinesly dokonce také filmové reportáže s výrazným českým národním akcentem.

Tematicky lze rozdělit filmové zpravodajství Aktuality promítané v období od 25. srpna 1939 do 20. října 1939 do těchto skupin:

- úspěchy německé zahraniční politiky a její spojenci
- utrpení Němců v Polsku
- drtivé německé vítězství v Polsku
- nerušený vývoj v Protektorátu a příklady klidného česko-německého soužití
- český národní a kulturní život
- nepolitické zpravodajství

O německé zahraniční politice (spojenci Třetí říše byly Aktualitou připomínáni prostřednictvím italských, japonských a španělských reálií) promítala Aktualita na přelomu srpna a září 1939 dva převzaté zahraniční šoty o podpisu německo-sovětského paktu o neútočení 23. srpna 1939 (*Německo-sovětský pakt o neútočení*, č. 35 A, r. XV., uveden 25. 8.; *Podepsání německo-sovětského paktu o neútočení a konsultaci*, č. 37 A, r. XV., uveden 8. 9.). Oba prezentovaly nečekaně uzavřenou německo-sovětskou smlouvu o neútočení na konci srpna 1939 jako velký úspěch německé diplomacie, který zásadně mění celkovou mezinárodní situaci. Zatímco první šot o odletu německého ministra zahraničí Ribbentropa do Moskvy byl uveden ve zpravodajství Aktuality již druhý den po podpisu smlouvy (25. srpna 1939 a jeho úkolem bylo přinést včasnou informaci o tomto kroku německé zahraniční politiky), druhý, o jednání v Moskvě a Ribbentropově návratu do Berlína, promítala Aktualita až 8. září 1939. Jeho zařazení na úvod sedmi dalších filmových reportáží, které pod názvem *Týden rozhodnutí* informovaly o událostech posledního srpnového týdne roku 1939 a vstupu Německa do války, přisoudilo podpisu německo-sovětské smlouvy význam rozhodující události před zahájením války:

Týden rozhodnutí (č. 37 A, r. XV., uveden 8. 9.)

- Podepsání německo-sovětského paktu o neútočení a konsultaci
- Vůdce a říšský kancléř Adolf Hitler vrátil se z Berghofu do Berlína
- Angličtí diplomaté horečně jednají
- Ruch před francouzským ministerstvem zahraničí v Paříži
- V táborech pro uprchlíky. Důkazy o utrpení německých obyvatel v Polsku
- Gdaňsko - ohnisko evropské krize
- Německo se připravilo na rozhodný čin
- Javorina vrácena Slovensku

Z obou šotů se dochoval pouze první, vyrobený společností Tobis, a jeho obrazová montáž sestavená ze záběrů dychtivých čtenářů novin, titulních stránek deníků s palcovými

titulky o podpisu smlouvy a Ribbentropova odletu do Moskvy výstižně ilustrovala dobové překvapení z takového zvratu mezinárodní situace.³⁹⁾

Záběrový protokol první zprávy Českého zvukového týdeníku Aktualita č. 35 B, r. XV. z 25. srpna 1939
(celková délka 297 metrů, délka první zprávy 40 metrů):

Záběr	Doba (sek.)	Kamera	Obsah obrazu	Komentář	Hudba
1	8		titulek: Žádáme Vás zdvořile, abyste se při promítání týdeníku zdrželi všech hlasitých projevů.		
2	10		titulek: Český zvukový týdeník		znělka
3	10		titulek: Aktualita		znělka
4	3		titulek: Německo	Německo	
5	5	detail	titulní strana deníku Völkischer Beobachter s titulky oznamujícími podepsání německo-sovětského paktu o neútočení	Říšská vláda a vláda sovětská usnesly se uzavřít pakt o neútočení.	
6	8	polodetail	lidé v Německu si kupují noviny u kamelota	Zpráva o tomto rozhodnutí, které znamená úplnou změnu mezinárodní situace, přišla tak náhle a neočekávaně, že tímto dalším diplomatickým úspěchem Říše byl	
7	2	detail	žena čte noviny		

39) Podobně reagoval na podepsání smlouvy i český protektorátní tisk hned 23. a 24. 8. 1939. Viz např. *Úžasné vzrušení v celém světě*. „Venkov“ 34, 23. 8. 1939, č. 196, s. 2; *Celý svět nevyšel dosud z překvapení*. „Venkov“ 34, 24. 8. 1939, č. 197, s. 1 a 2.

8	2	detail	titulní strana deníku B. Z. Mittag s titulky oznamujícími podepsání německo- sovětského paktu o neutočení	překvapen celý svět. Říšský ministr zahraněních věcí šlechtic Ribbentrop odcestoval do Moskvy, aby jednání ukončil.
9	12	detail	titulní stránky českých protektorátních novin oznamující podepsání německo- sovětského paktu o neutočení	
10	3	polodetail	německý ministr zahraněří Ribbentrop se loučí na berlínském letišti před odletem do Moskvy s Hermannem Göringem	
11	20	polocelek obrat doprava- americký plán	německý ministr zahraněří se loučí na letišti před odletem do Moskvy a se svým doprovodem nastupuje do letadla	
12	3	celek	startující letadlo	

Obraz utrpení německého obyvatelstva v Polsku pronásledovaného Poláky, který přinesly dvě reportáže (pravděpodobně německé) Aktuality 8. a 29. září (V táboře pro uprchlíky, č. 37 A a B, r. XV.; Německá vojska v Lodži, č. 40 B, r. XV.), byl součástí výzbroje nacistické protipolské propagandy od jara 1939, kdy Hitler zahájil v důsledku britského garantování polské nezávislosti 31. března 1939 silnou kampaň proti Polsku, stupňovanou až do německého přepadení Polska v září 1939. Tato kampaň měla podobu německých požadavků na zavedení železničního spojení Třetí říše s Gdaňskem, vypovězení německo-polské smlouvy o neutralitě z roku 1934 a incidentů mezi polským a německým obyvatelstvem v „německém“ městě Gdaňsku. V předválečných měsících pak před ní nebylo uchráněno ani české obyvatelstvo Protektorátu, které četlo od května 1939 v protektorátním tisku zprávy o protiněmeckých výtržnostech v Polsku⁴⁰⁾ a u kterého nacistická

40) Viz např. *Protiněmecké výtržnosti v Polsku*. „Národní politika“ 57, 5. 5. 1939, č. 125, s. 2; *Polská vláda bude postupovat proti Němcům důsledně*. „Národní politika“ 57, 21. 6. 1939, č. 172, s. 2; *Ohlas týdne. Polsko proti německým filmům*. „Filmový kurýr“ 13, 4. 8. 1939, č. 31, s. 1; *Žádné iluze o polském sovi-
nositickém režimu*. „Venkov“ 34, 24. 8. 1939, č. 197, s. 3.

propaganda předpokládala protipolskou zášť přežívající z doby Mnichova. Uvedené filmové reportáže ze září 1939,⁴¹⁾ z nichž se dochovala pouze druhá z 29. září, byly pokračováním tohoto trendu, přitvrzeného ve válečných zářijových týdnech roku 1939. Je ovšem otázka, jak byly takovéto obrazy „osvobozování“ polských Němců (viz obraz německého vojáka rozdávajícího dětem čokoládu v osmém záběru následujícího záběrového protokolu), opakující v různých vydáních stejná propagandistická klišé, přijímány v kinech českými diváky.

Záběrový protokol první zprávy Českého zvukového týdeníku Aktualita č. 40 B,
r. XV. z 29. září 1939

(celková délka 356 metrů, délka první zprávy 25 metrů):

Záběr	Doba (sek.)	Kamera	Obsah obrazu	Komentář	Hudba
1	7		titulek: Český zvukový týdeník		znělka
2	7		titulek: Aktualita		znělka
3	5	celek	ženy se zavazadly a dětmi na rukou jdou po cestě	Do měst a vesnic, která říšská vojska dobyla, vrací se němečtí uprchlíci.	podklad
4	11	celek	davy lidí stojí na hrázi u řeky, loďky připlouvají s dalšími lidmi ke břehu starého muže s vratkou chůzí podpírá mladší muž, přihlíží početný dav dalších mužů	Mnozí z nich mají ještě památky na to, jak s nimi Poláci krutě zacházeli.	podklad
5	6	obrat doprava- obrat -doleva americký plán	hlava muže s nateklým obličejem a páskou přes obočí		dramatická
6	3	detail			dramatická

41) Tematicky stejné reportáže tvořily náplň filmových týdeníků i v Německu. Viz např. Hilmar Hoffmann, „Und die Fahne führt uns in die Ewigkeit“. *Propaganda im NS-Film*. Frankfurt a. M. 1988, s. 204 – 205.

7	3	polodetail	ženy dostávají nejíst z polních misek	dramatická
8	4	polodetail	německý voják rozdává dětem čokoládu	dramatická
9	3	polocelek	lidé sedí na zemi a jedí z polních misek	
10	2	polodetail	starší muž jí z polní misky	dramatická
11	4	polodetail	starý muž dostává další jídlo	dramatická

Válečné filmové záběry vstoupily do zpravodajství Aktuality poprvé 8. září 1939 a zůstaly jeho nedílnou součástí až do 20. října 1939. Jejich dodavatelem bylo německé válečné zpravodajství zorganizované ve Třetí říši již v zimě 1938/39 dohodou říšského ministerstva propagandy a lidové osvěty a německého generálního štábu, která stanovila, že v případě zahájení války budou přiděleny k jednotlivým armádním skupinám propagandistické jednotky mající za úkol pořizovat válečné filmové zpravodajství.⁴²⁾ Uvedené jednotky také natáčely v září 1939 v Polsku i na západní frontě a jejich záběry cenzurované vojenskou cenzurou říšského ministerstva propagandy se pak promítaly i v protektorátních kinech v rámci válečného filmového zpravodajství Aktuality. Stejně záběry uváděly i Foxův zvukový týdeník, Zvukový týdeník Paramountu a týdeník Ufy.

Filmové reportáže věnované válce v Polsku, na západní frontě i na moři se v jednotlivých číslech Aktuality promítaly, s jedinou výjimkou (č. 42 B, r. XV, 13. 10.), v rámci programových bloků složených z více reportáží, jejichž délka se pohybovala od 46 do 168 metrů a které tvořily až 40 % programové náplně jednotlivých čísel Aktuality. K častému zařazování těchto bloků válečných reportáží na úvod filmového týdeníku (např. Aktualita č. 38 A a B, r. XV, 15. 9.; č. 39 A a B, r. XV, 22. 9.; č. 41 A, r. XV, 6. 10.; č. 42 A a B, r. XV, 13. 10.) docházelo proto, že jejich úkolem bylo bezprostředně působit na filmové diváky v kinech a vnútit jim požadovaný výklad zobrazené reality.

Válečné kampani na západní frontě byly věnovány v Aktualitě na podzim 1939 pouze dva šoty o sestřelených anglických a francouzských letcích (*Francouzské letadlo sestřeleno*, č. 39 A, r. XV, 22. 9.; *Svědectví anglického pilota*, č. 40 A, r. XV, 29. 9.) a námořní válce pouze jeden šot o návratu německé ponorky do Německa (*Návrat ponorky, která potopila britskou letadlovou loď „Courageous“*, č. 42 B, r. XV, 13. 10.). O válce v Polsku naproti tomu pojednávalo 71 z celkového počtu 184 filmových šotů uvedených Aktualitou od 25. srpna do 20. října 1939. Ty zachytily následující významné události prvního měsíce druhé světové války:

42) Viz Hans Barkhausen, *Filmpropaganda für Deutschland im Ersten und Zweiten Weltkrieg*. Hildesheim – Zürich – New York 1982, s. 211 – 218.

Externí kameraman Aktuality Jindřich Brichta a její šéfredaktor Jan Kučera při natáčení na Pražském hradě
Foto archiv

- zahájení německého útoku na Polsko (č. 37 A, r. XV, 8. 9.)
- projev A. Hitlera v říšském sněmu 1. 9. (č. 38 A, r. XV, 15. 9.)
- obsazení Javoriny slovenskou armádou (č. 37 A, r. XV, 8. 9.)
- připojení Gdaňska k Říši 1. září (č. 38 A, r. XV, 15. 9.)
- ostřelování Westerplatte (č. 38 A, r. XV, 15. 9.)
- kapitulaci přístavu Gdyně 14. září (č. 39 A, r. XV, 22. 9.)
- návštěvu A. Hitlera v Lodži 13. září (č. 40. A, r. XV, 29. 9.)
- společnou německo-sovětskou vojenskou přehlídku v Brest Litevsku 22. září (č. 41 A, r. XV, 6. 10.)
- návštěvu A. Hitlera v Gdaňsku 19. září (č. 41 A, r. XV, 6. 10.)
- kapitulaci Varšavy 28. září (č. 42 A, r. XV, 13. 10.)
- vojenskou přehlídku v dobyté Varšavě za účasti A. Hitlera 5. října (č. 43 A, r. XV, 20. 10.)
- kapitulaci pevnosti Modlin 28. září (č. 43 A, r. XV, 20. 10.)
- dobytí poloostrova Hel 1. října (č. 43 B, r. XV, 20. 10.)

Tyto i další válečné filmové reportáže podávaly týž obraz dění v Polsku jako noviny a rozhlasové protektorátní zpravodajství. „Zachycovaly“ vítězné tažení německé armády, která postupovala navzdory těžkým bojům neustále kupředu, a vrchní velení německé branné moci mohlo proto po 18 dnech oznámit ukončení polského válečného

tažení.⁴³⁾ Sebejistě prohlášení o německém vítězství, zaznívajícím na začátku října 1939 i z filmových pláten v Protektorátu (*Vítězné tažení do Polska*, č. 41 B, r. XV., 6. 10.), mělo ovšem stejnou hodnotu jako dřívější německé zprávy z 8., 11. a 20. září 1939 o tom, že němečtí vojáci již vnikli do Varšavy.⁴⁴⁾ Ve skutečnosti Varšava kapitulovala až 28. září a poslední polští vojáci 6. října 1939.⁴⁵⁾ Tyto nejznámější případy předčasného oznámení německých vítězství jsou klasickým příkladem sebevědomí nacistické propagandy ze září 1939. Propagandy, v jejímž halasném vytrubování německých úspěchů zaniklo, že válka v Polsku trvala do začátku října 1939 a jejímu vítězi přinesla nemalé početní ztráty.⁴⁶⁾

K hojně opakovaným stereotypům německé válečné propagandy, uváděné na podzim 1939 v *Aktualitě*, pak patřily filmové reportáže z Hitlerových návštěv v dobytých městech a především na frontě, které navozovaly představu stálého kontaktu vrchního velitele armády s řadovými vojáky (např. *Vůdce a říšský kancléř Adolf Hitler zdraven nadšeně na frontě*, č. 39 B, r. XV., 22. 9.). Dále se k nim řadily filmové šoty o rostoucích počtech polských válečných zajatců (např. *Tisíce zajatých Poláků*, č. 39 A, r. XV., 22. 9.) a ze samotných bojů nejčastěji uváděné reportáže o zásadním přínosu Göringovy Luftwaffe pro celkové vítězství v Polsku (např. *Odvážné nálety německé vzdušné zbraně na polské strategické body*, č. 38 A, r. XV., 15. 9.). Letecké reportáže obsahovaly jako jedny z mála i záběry z bojových akcí a staly se na podzim 1939 jedním ze symbolů německého válečného filmového zpravodajství. Do programů *Aktuality* byly tyto reportáže také zařazovány, ale bohužel se nedochovaly. Záběrový protokol proto ukazuje obdobný šot německé výroby převzatý z filmového týdeníku Paramountu.

Záběrový protokol druhé zprávy Zvukového týdeníku Paramount ze září 1939
(celková délka 315 m, délka první zprávy 40 m):

Záběr	Doba (sek.)	Kamera	Obsah obrazu	Komentář	Hudba
1	6		titulek: Německá letecká zbraň zasahuje, aby připravila cestu pozemní armádě.		znělka

43) Viz např. *Denní rozkaz německé armády. Operace proti Polsku zakončeny*. „Lidové noviny“ 47, 22. 9. 1939, č. 475, s. 1.

44) 9. září publikoval tisk zprávu o vstupu německých vojáků do Varšavy. Viz např. *V pátek v 17. 15 hodin německá vojska vnikla do Varšavy*. „České slovo“ 31, 9. 9. 1939, č. 213, s. 1. 11. a 20. září pak vysílal německý rozhlas zprávu, že se Varšava vzdala. Jaroslav Valenta – Čestmír Vašák, *Hodina Ypsilon*. Praha 1967, s. 205.

45) Šlo o 16 800 polských vojáků pod vedením generálmajora Kleeberga, kteří kapitulovali 6. října u Kocku a Lublinu.

46) Celkové ztráty německé armády v Polsku vykazovaly 10 570 mrtvých, 30 322 raněných a 3 400 nezvěstných.

2	7	velký celek/ pohyb -doleva	přistávající bombardovací letadlo nad letištěm plným letadel		hukot leteckých motorů
3	3	polodetail/ pohyb nahoru	voják zvedající leteckou bombu		hukot leteckých motorů
4	3	polocelek	vojáci vytahující leteckou bombu z dřevěné bedny		hukot leteckých motorů
5	3	americký plán/ pohyb -doleva /polodetail	voják stojící u střemhlavého bombardéru letecká bomba zavěšená pod trupem letadla		hukot leteckých motorů
6	2	polodetail	vojenští letci studují mapy		hukot leteckých motorů
7	2	detail	předek bombardovacího letadla připraveného ke startu		hukot leteckých motorů
8	3	americký plán	posádka bombardovacího letadla přichází k letadlu		hukot leteckých motorů
9	5	polodetail	posádka bombardovacího letadla nastupuje do letadla		hukot leteckých motorů
10	5	velký celek/ pohyb -doleva	střemhlavé bombardéry startují do bojové akce		hukot leteckých motorů
11	2	polocelek/ nadhled	bombardovací letadlo přelétávající nad letištěm		hukot leteckých motorů
12	3	velký celek	letka bombardovacích letadel nad letištěm		hukot leteckých motorů
13	4	celek	bombardovací letoun ve vzduchu		hukot leteckých motorů

ILUMINACE

Pavel Zeman: Týdeník Aktualita

14	2	detail	hlava pilota v pilotní kabině	hukot leteckých motorů
15	2	velký detail	vertule letícího bombardovacího letadla	hukot leteckých motorů
16	4	celek/ nadhled	pohled z letadla na obydlenu krajinu pod letadlem	hukot leteckých motorů
17	6	velký celek	bombardovací letadlo shazuje bomby	hukot leteckých motorů
18	5	velký celek/ nadhled	hořící rozbombardované domy	dramatická
19	3	velký celek	dvě bombardovací letadla nad bombardovaným cílem	zvuk náletu
20	4	velký celek/ nadhled	hořící rozbombardované domy	zvuk náletu
21	7	velký celek/ nadhled pohyb dolů /nadhled	bombardovací letadlo shazuje bombu na cíl výbuch	zvuk náletu
22	7	velký celek/ nadhled pohyb dolů /nadhled	bombardovací letadlo shazuje bombu na cíl výbuch	zvuk náletu

Dalším propagandistickým stereotypem prostupujícím válečné zpravodajství Aktuality bylo spojení obrazu vítězného postupu německé armády v Polsku s motivem osvobození polských Němců. Německý postup ovšem nebyl možný bez oprav mostů zničených ustupující polskou armádou a tento aspekt také válečná filmová propaganda náležitě zvýdihla (např. *Ustupující nepřítel zničil mosty*, č. 38 B, r. XV., 15. 9.; *Rychlý postup pěších i motorisovaných oddílů do nitra země*, č. 41 B, r. XV., 6. 10.). V jejím druhém plánu však provizorní opravy poničených mostů symbolizovaly návrat mírových časů přicházejících do Polska společně s německou armádou (*sic!*). Uvedené šoty se nedochovaly, proto následující záběrový protokol zachycuje tematicky i obrazově podobnou zprávu z filmového týdeníku Paramountu.

ILUMINACE

Pavel Zeman: Týdeník Aktualita

Záběrový protokol třetí zprávy Zvukového týdeníku Paramount ze září 1939
(celková délka 315 m, délka první zprávy 39 m):

Záběr	Doba (sek.)	Kamera	Obsah obrazu	Komentář	Hudba
1	6		titulek: Pionýři opravují mosty zničené na ústupu Poláky.		zněлка
2	4	velký celek	zničený most spadlý do řeky		hluk strojů
3	3	celek	zničený most		hluk strojů
4	7	celek/ nadhled	civilní obyvatelstvo na zničeném mostě		
5	3	celek	civilní obyvatelstvo si ze zastavěného nábřeží prohlíží zničený most		
6	4	celek/ nadhled pohyb doprava-	rozbité železniční vagony na zničeném mostě		hluk strojů
7	7	polocelek/ pohyb doprava-	rozbitá lokomotiva na zničeném mostě		hluk strojů
8	4	celek/ nadhled	zbytky rozbitého mostu v řece		hluk strojů
9	5	americký plán/ pohyb -doleva	němečtí vojáci skládají z nákladního automobilu dřevěné pražce		
10	5	celek	němečtí vojáci opravují most uprostřed řeky		
11	3	polocelek	němečtí vojáci spojují rozbité části mostu novými pražci		

12	14	velký celek/ pohyb vpravo- celek	němečtí vojáci přejíždějí opravený most s děly taženými koňmi	slavnostní
13	3	celek	vůz tažený německými vojáky na koních vyjíždí na opravený most	slavnostní
14	6	celek	lehké vozy tažené německými vojáky na koních přejíždějí opravený most, za nimi běží dva pěší vojáci	slavnostní
15	2	polocelek	z opraveného mostu vyjíždí vůz tažený vojákem na koni	slavnostní
16	2	polodetail	civilní obyvatelstvo zdraví německé vojáky	slavnostní
17	5	velký celek	velká vojenská kolona nákladních aut a pěších německých vojáků postupuje polskou krajinou	slavnostní

15. září 1939 uvedla Aktualita ve svých programech filmovou reportáž o návštěvě německých vojáků v klášteře na Jasně Hoře (*Před obrazem Matky Boží v Čenstochové*, č. 38 A a B, r. XV). Její filmové záběry byly natočeny krátce po obsazení Čenstochové 5. září 1939 a měly celému světu dokázat, že zprávy polského rozhlasu a zahraničního tisku o zničení kláštera s posvátným obrazem Černé Matky Boží jsou nepravdivé. Uvedením této reportáže, kterou doprovázela paralelní tisková kampaň obviňující Anglii z úmyslu klášter zapálit a svalit pak vinu na Němce,⁴⁷⁾ tak i Aktualita konfrontovala české filmové diváky s obrazem německého vojáka ochraňujícího polské národní kulturní dědictví. V obrazové skladbě reportáže navíc umocněného kontrastem polského válečného štvání (polský válečný plakát na zdi v prvním záběru) s klidnou návštěvou německých vojáků

47) Viz *Tři Poláci chtěli zničit čenstochovský obraz Matky Boží. Anglický agent jim dal peníze, aby založili požár a obraz zničili.* „Polední Národní politika“ 57, 19. 9. 1939, č. 261, s. 1.

v klášteře (záběry 3, 11 a 12 s německými vojáky). Každodenní válečná zkušenost polského obyvatelstva byla ovšem jiná, jak ukázalo například nepřetržitě desetihodinové bombardování obležené Varšavy 25. září 1939. Ta ale nezapadala do propagandistických schémat německého válečného filmového zpravodajství, jak ukazuje záběrový protokol „čenstochovské“ reportáže z filmového týdeníku Paramountu (verze promítaná v Aktualitě se nedochovala).

Záběrový protokol páté zprávy Zvukového týdeníku Paramount ze září 1939
(celková délka 315 m, délka třetí zprávy 38 m):

Záběr	Doba (sek.)	Kamera	Obsah obrazu	Komentář	Hudba
1	8		titulek: Čenstochova: Proti lživému tvrzení zůstal posvátný obraz Černé Matky Boží zcela neporušen.		znělka
2	8	detail/ pohyb nahoru	polský válečný plakát		
3	12	polocelek/ pohyb dolů celek	průčelí klášterního kostela v Čenstochové s věží, z kostela vycházejí němečtí vojáci		kostelní zvony
4	3	celek	věřící se modlí v kleče v klášterní chodbě před vchodem do kostela s obrazem čenstochovské madony		
5	5	celek	přicházející a odcházející věřící v kostele s obrazem čenstochovské madony		

Nejpodrobnější reportáže z naší vlasti
a všechny důležité události z ciziny

přináší

Český zvukový týdeník

Vlastní redakce • Vlastní zvuková aparatura

V y d á v á

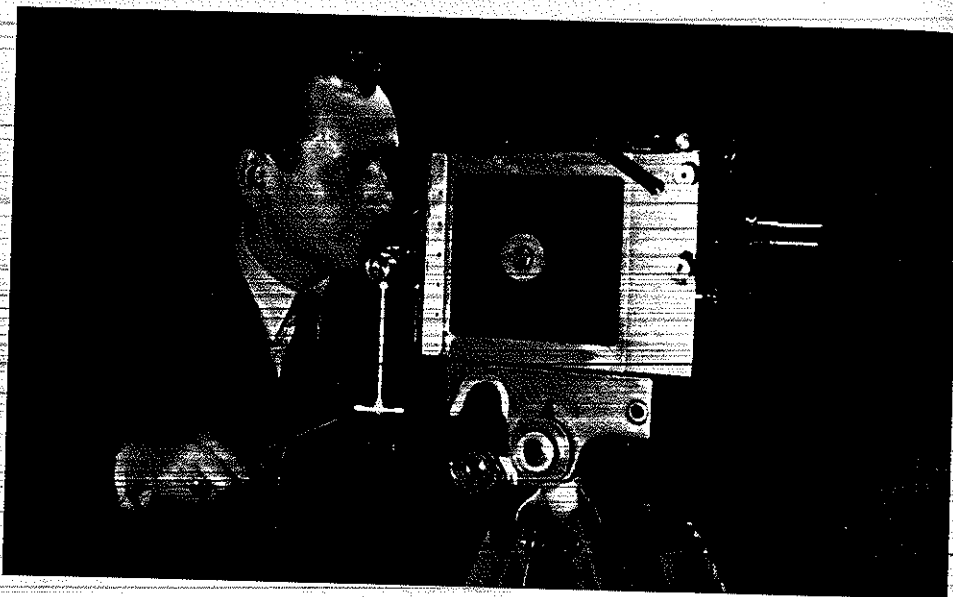
AKTUALITA

PRAHA II, Václavské nám. 51

Telefon: 290-51/52 Telegramy: Aktualita Praha

6	4	polocelek	kněz před oltářem s obrazem česstochovské madony	varhany
7	3	celek	vnitřek kostela s oltářem a obrazem česstochovské madony	varhany
8	5	polocelek	oltář s obrazem česstochovské madony	varhany
9	5	celek	vnitřek kostela s věřícími	varhany
10	11	detail/ pohyb dolů americký plán	průčelí klášterního kostela v Česstochové, z kostela vycházejí němečtí vojáci a nasazují si ocelové přilby	varhany
11	15	celek/ pohyb dolů celek	průčelí klášterního kostela v Česstochové, z kostela vycházejí němečtí vojáci	kostelní zvon
12	3	celek	němečtí vojáci vycházejí z hlavní brány kláštera v Česstochové	kostelní zvon

Současně se zapojením Aktuality do válečné propagandy Třetí říše bylo využito její filmové zpravodajství také v protektorátní propagandistické kampani s cílem vytvářet zdání klidného vývoje v Protektorátu v době války v Polsku. Protektorátní tisk publikoval řadu článků a komentářů vyzdvihujících klid a rozvahu českého obyvatelstva

Kameraman Aktuality Josef Čepelák
Foto archiv

v osudových chvílích Třetí říše⁴⁸⁾ a česká vláda se obrátila na české obyvatelstvo prostřednictvím několika prohlášení vyzývajících ke klidu a varujících před vstupem do čs. vojenských jednotek v zahraničí (8., 9. a 22. září). Jejím vyvrcholením bylo na konci září pozvání dvaceti sedmi zahraničních novinářů (na podnět německých úřadů) do Protektorátu, aby se přesvědčili o klidu v Čechách a na Moravě,⁴⁹⁾ a propagandistický zájezd českých a německých novinářů do Polska na začátku října 1939.⁵⁰⁾ Aktualita reagovala na tyto aktivity uvedením rozhlasového projevu ministra vnitra generála J. Ježka z 22. září 1939 (*Projev vlády Protektorátu Čechy a Morava*, č. 40 A a B, r. XV., 29. 9.), reportáže z příjezdu zahraničních novinářů do Prahy (*Zahraníční novináři v Protektorátu*, č. 40 A, r. XV., 29. 9.) a odjezdu českých a německých žurnalistů do Polska (*Čeští a němečtí novináři na návštěvu do Polska*, č. 41 B, r. XV., 6. 10.). Současně zařadila do svých programů i dva šoty ze zahájení 39. Pražského vzorkového veletrhu, které dokládaly nerušený chod českého hospodářství a zachytily, vedle návštěvy státního presidenta Emila Hácha na veletrhu,

48) Viz např. *V celých Čechách je naprostý klid*. „České slovo“ 31, 3. 9. 1939, č. 208, s. 5; *Klid a rozvaha českého obyvatelstva. Odmítnutí polské politiky*. „České slovo“ 31, 5. 9. 1939, č. 209, s. 5; *Českým zemědělcům. Výzva Zemědělské rady*. „Večerní České slovo“ 21, 6. 9. 1939, č. 199, s. 6; *Klid v protektorátu*. „České slovo“ 31, 26. 9. 1939, č. 483, s. 1.

49) Viz *Zahraníční novináři v Praze*. „Lidové noviny“ 47, 24. 9. 1939, č. 479, s. 2–3; Tato akce byla odpovědí na propagandistickou kampaň v britském tisku a BBC vyvolanou neuskutečněným anglickým plánem na vyvolání nepokojů v Čechách, Rakousku a Německu současně se zahájením velké anglicko-franouzské ofenzivy na západní frontě. Blíže viz např. Jan Gebhart – Jan Kuklík, *Dramatické i všední dny Protektorátu*. Praha 1996, s. 77–82.

50) K tomu např. Tomáš Pašák, *Horký podzim 1939. Ohlas německo-polské války*. „Hlas revoluce“ 23, 5. 9. 1969, č. 35, s. 6.

„veletržní“ projev říšského protektora Konstantina von Neuratha obsahující slova „zvláště“ „uznání českému národu za rozmyslné chování v posledních týdnech“ (39. *Pražský vzorkový veletrh*, č. 40 B, r. XV., 29. 9. a *Říšský protektor svobodný pán v Neurath na Pražském vzorkovém veletrhu*, č. 41 A, r. XV., 6. 10.). Účast Aktuality v celé kampani pak symbolicky odstartovala od 1. září 1939 promítaná reportáž o českých žních, při kterých pomáhali společně čeští a němečtí studenti a „přičinili se o vytvoření mostu mezi městem a venkovem, Čechy a Němci“ (*České žně*, č. 36 A, r. XV., 1. 9.).

Vedle uvedených šotů uváděly programy Aktuality v září a na začátku října 1939 také tzv. nepolitické filmové zpravodajství z různých oblastí společenského a sportovního života, které tvořilo necelou třetinu jejich programové náplně.⁵¹⁾ I ono mohlo sice přispívat k vytvoření iluze ničím nerušeného života české společnosti na začátku války, ale jeho úkolem bylo především vnášet do kin i v době války zábavu a oddech. Poslední skupinu šotů promítaných v této době Aktualitou pak tvořilo následujících šest šotů věnovaných českému národnímu a kulturnímu životu:

- *Národní beseda na staročeských dožínkách v Libčicích n. Vltavou* (č. 35 A, r. XV., 25. 8.)
- *Pouť na Svatý Hostýn* (č. 35 B, r. XV., 25. 8.)
- *Zahajovací představení v Prozatímním divadle v Praze* (č. 37 A a B, r. XV., 8. 9.)
- *Slavnost nově školy v Horoměřicích* (č. 39 B, r. XV., 22. 9.)
- *Archiv země české* (č. 39 A, r. XV., 22. 9.)
- *Sv. Václav – patron země České* (č. 40 B, r. XV., 29. 9.)
- *Oslavy sv. Václava, patrona země české* (č. 41 A, r. XV., 6. 10.)

Tyto šoty odrážely výmluvně snahu české společnosti (mimo její odbojové kruhy) hájit v půběhu roku 1939 svoji „autonomní“ národní existenci v Protektorátu zvýšenými kulturními a národně manifestačními aktivitami. A současně tvořily, byť jich Aktualita uvedla v období od 25. srpna do 20. října 1939 pouze šest, společně s filmovými reportážemi o českých výrobcích apod.,⁵²⁾ protiváhu tendenčnímu politickému zpravodajství Aktuality z Protektorátu a Třetí říše a jejímu válečnému filmovému zpravodajství přebíranému z německých zdrojů. Jejich natáčení pak vypovídalo i o snaze redakce Aktuality pokračovat v tvorbě původního českého filmového zpravodajství, i když v okleštěné podobě a pod silným cenzurním dohledem německých protektorátních úřadů.

Mgr. Pavel Zeman (1966)

Vystudoval obor čeština a dějepis na Pedagogické fakultě v Českých Budějovicích (1985–1990). Zabývá se dějinami českého filmu v jeho historicko-politických souvislostech v první polovině 20. století a moderními československými dějinami se zaměřením na česko-německé vztahy v meziválečném období. Pracuje v odělení teorie a dějin filmu NFA.

(Adresa: NFA, Bartolomějská 11, 110 01 Praha 1)

51) Např. *Noví chovanci pražské zoologické zahrady* (č. 36 B, r. XV., 1. 9.); *I. cyklistické kriterium, Péče o ryby a rybníkářství* (č. 38 A, r. XV., 15. 9.); *Svatováclavské filmové ceny* (č. 41 B, r. XV., 6. 10.).

52) *Péče o ryby a rybníkářství* (č. 38 A, r. XV., 15. 9.), *Perleťáři v Žirovnici* (č. 39 A, r. XV., 22. 9.), *České perli – nejlepší na světě* (č. 40 A, r. XV., 29. 9.), *Úspěch českého vědce: zlato z kukuřice* (č. 42 B, r. XV., 13. 10.), *Dobrý český jazz* (č. 43 B, r. XV., 20. 10.), *Dobrá česká reklama* (č. 43 A, r. XV., 20. 10.).

SUMMARY

THE NEWSREEL AKTUALITA

A Czech Film News in the Beginning of WW II

Pavel Zeman

After the military occupation of Bohemia and Moravia on March 15, 1939 and following formation of the Protectorate of Bohemia and Moravia, the Czech sound newsreel Actuality [Aktualita] found itself in a new position. Although the company Actuality, the producer of the newsreel of the same name, was not, unlike a number of other Czech film-making companies, transferred into German hands, it did not escape Nazi attention. The Czech editorial board of the newsreel Actuality led by Jan Kučera was allowed to continue filming and processing domestic non-political events, but the selection, filming and editing of political news was controlled by the attorney for film matters of the Office of the Reich Protector. Even under these circumstances, the Actuality was during the spring and summer months of the year 1939 able to respond promptly to the effort of Czech public to escape the burdensome reality by means of the returns to the roots of its national existence. It did so through the shots depicting important national festivities and recalling cultural values of Czech past and present. However, this did not change the fact that the Actuality became a component of the Czech legal protectorate news service and publicism, directed in the interests of the Nazis. Thus, its reports participated among others in the creation of an image of peaceful life and development of Czech protectorate society, in these unstable times protected by the Third Reich, which ensured it room enough to develop freely within the scope of so called protectorate autonomy. Only at the turn of summer and autumn, 1939, in the connection with the outbreak of World War II, the Actuality became more extensively used for the propagation of the goals of Hitler's Third Reich and as a suitable propagandistic tool to influence Czech population according to the needs and interests of Nazi policy in the Protectorate of Bohemia and Moravia.

Translated by Alena Fidlerová

Články

OBCHOD NA KORZE PO LETECH

Stanislava Přádná

Obchod na korze Jána Kadára a Elmara Klose z roku 1965 patří nepochybně mezi největší filmy, které vznikly v naší kinematografii. Zdá se, že jeho hodnocení je uzavřenou kapitolou, ale při každém novém zhlédnutí oslovuje příběh staré obchodnice Rozálie Lautmanové a truhláře Tona Brtky v nových souvislostech a s novou silou, jež je dána jen mimořádným uměleckým dílem. *Obchod na korze* byl vyznamenán četnými oceněními, která stvrzují jeho významné postavení,¹⁾ bez ohledu na to však zůstává především lidsky silnou výpovědí, k jejímuž poselství bude třeba znovu se vracet.

Téma dramatu

V původní povídce Ladislava Grosmana²⁾ s názvem *Past*³⁾ jsou obsaženy pouze tři scény zakomponované do podstatně rozšířeného scénářistického tvaru. Režiséři Ján Kadár (1918 – 1979) a Elmar Klos (1910 – 1993) na scénáři svého osmého společného filmu pracovali s autorem celé tři roky (mezitím natočili filmy *Smrt si říká Engelchen*, 1963 a *Obžalovaný*, 1964). Ke Grosmanově próze přivedl Kadára zcela osobní zájem, týkající se židovské tematiky; její scénářistické zpracování postoupil podle vlastní výpovědi spis Klostovi, kterého daná látka tak subjektivně nevtahovala (ostatně Klosova účast v jejich

- 1) Kromě Oscara – Ceny Americké akademie filmových věd a umění za nejlepší cizojazyčný film v roce 1966 byl *Obchod na korze* oceněn řadou dalších cen. Získal Výroční cenu newyorské filmové kritiky jako nejlepší zahraniční film uvedený v USA v roce 1966, dále Zlatou plaketu Donatellova Davida v Itálii za nejlepší zahraniční film. V anketě listu New York Times byl *Obchod na korze* zařazen mezi deset nejlepších filmů roku 1966. V roce 1968 na filmové přehlídce Finále v Plzni byl vyhlášen podle ankety českého časopisu Kino za nejlepší film posledních dvaceti let.
- 2) Ladislav Grosman (1921 – 1981), původně pedagog, publicista a redaktor v řadě českých a slovenských časopisů, v letech 1965 – 1968 působil jako scenárista ve Filmovém studiu Barrandov. V roce 1968 emigroval do Izraele, kde přednášel na universitě v Tel Avivu slovanské literatury a scenářistiku. V exilu také zemřel.
- 3) Ladislav Grosman, *Past*, „Plamen“ 4, 1962, č. 4, s. 66 – 75. Tuto prózu autor rozpracoval do podoby literárního scénáře nazvaného *Obchod na korze*, který vyšel v revui „Divadlo“ 10, 1964, č. 4, s. 81 – 114. Rok nato byla poprvé vydána knižní verze *Obchodu na korze* (Mladá fronta, Praha 1965). Ve své studii vycházím z dosud posledního (třetího) vydání Grosmanovy prózy (*Obchod na korze*, Volvox Globator, Praha 1994), z něhož také cituji. Povídka, scénář i kniha byly vydány v českém jazyce (povídka ze slovenštiny přeložil Gabriel Laub).